

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711*

Bevezetés

Az erdélyi szászság a három rendi nemzet egyikeként a kora újkori erdélyi országgyűlések rendszeres résztvevője volt. Közös politikai álláspontjuk kialakítását külön fórum, a Szász Universitas gyűlései biztosították. Az évente akár több alkalommal megtartott rendes gyűlések mellett rendkívüli gyűlésekre is sor került, amelyekre gyakran az országgyűlés adott alkalmat. Az országgyűlés alatt, annak helyszínén megtartott szász rendi tanácskozások (Nationalversammlung/ nationalis gyűlés)¹ működéséről készült jegyzőkönyvek nem minden esetben tükrözik az egyes szász törvényhatóságok törekvéseit. A szász önkormányzat működéséről és a közös fellépés jelentőségéről kialakult képet árnyalhatja az egyes törvényhatóságok követeinek országgyűlési részvételére irányuló vizsgálat.

Az erdélyi országgyűlési követek kora újkori tevékenységére vonatkozó ismereteink szűkösek. Az közismert, hogy az Erdélyi Fejedelemség egykamarás országgyűléseinek állandó szereplői voltak a rendek követei, azaz a három nemzet törvényhatóságainak és egyes városoknak a képviselője. Ők alkották a tisztségük vagy vagyonuk okán meghívottak – a Fejedelmi Tanács és a Fejedelmi Tábla tagjai, a fejedelmi főtisztok, illetve a főrangúak – mellett a résztvevők harmadik körét. Az országgyűlési követek száma változó volt: függött az aktuális országgyűlés jelentőségétől éppúgy, mint az illető törvényhatóság súlyától. A Szászföldön belül például Szebenzék vagy a Barcaság követeinek száma a többi szász körzetéhez képest nagyobb volt. A követek számát szabályozó törvény vagy más jogszabály azonban nem ismert, és kialakult gyakorlat sem volt erre.² Fontos szem előtt tartani azt is, hogy az erdélyi szász városokból delegált követek valójában egy egész széket vagy vidéket képviseltek, ezért nem voltak részei a városi rendnek.³

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, az NKFI Alapból valósult meg (PD 121235).

¹ Müller 1928: 21–28, 43–46., Oborni 2018, 340.

² A fejedelmi korszak országgyűléseinek összetételére: Trócsányi 1976: 24–33., Oborni 2018, 330–334.

³ „Erdély jelentősebb városainak a fejedelmi korszakban a többsége szász város; mint *városnak*

A 17. század végi és 18. századi erdélyi országgyűlésekre és a követek tevékenységére vonatkozóan a Diploma Leopoldinum (1691) kiállítását követő időszakról kezdve még kevesebb ismerettel rendelkezünk. Trócsányi Zsolt – és újabban Oborni Teréz⁴ – elemzése lényegében az Apafi-kor végéig (1690), Szilágyi Sándor monumentális forráskiadványa 1699-ig terjed. Az 1700–1712 közötti időszakra csupán a törvénycikkek összefoglalását ismerjük, Rolf Kutschera közel két évszázadot áttekintő feldolgozása pedig elsősorban a régi szakirodalom összegzéséből áll.⁵ Az 1690 és kiváltképp az 1700 utáni időszakból az erdélyi kormányzatok iratanyagában fennmaradt bőséges mennyiségű feltáratlan országgyűlési iromány, valamint az ezekhez kapcsolódó vármegyei és városi források további, szélesebb körű feltárást tesznek lehetővé.⁶

Az alábbiakban a Barcaság és Brassó város képviselőiben működő követek országgyűlési részvételére nyújtok betekintést az I. Apafi Mihály fejedelem halála után kezdődő, a szatmári békével (1711) záruló mintegy két évtizedes, politikai-kormányzati szempontból átmenetinek tekinthető időszakra. A vizsgálathoz a szász nemzet országgyűlési szereplésére irányuló, a 17–18. század fordulójára fókuszáló korábbi kutatásaim adták a kiindulópontot. Ennek során elsősorban az országgyűléseknek a szász rendi politikában betöltött szerepére, valamint a szászországon belül kiemelkedő politikai és adminisztratív szereppel bíró Szeben követeinek tevékenységére irányult a figyelmem.⁷ A kirajzolódó kép azonban nem lehet teljes, ha nem helyezzük mellé legalább egy másik szász törvényhatóság követeinek országgyűlési részvételére vonatkozó ismereteinket. Brassó a szász városok közt kiemelkedő gazdasági jelentőséggel bírt, és a Szebeni Provincián kívül esett, ezért indokolt az innen delegált követek tevékenységének vizsgálata.

A követek országgyűlési részvételének feltérképezéséhez, névsorának összeállításához logikusnak tűnhet a város jegyzőkönyveinek feltárása, mint ahogy néhány erdélyi vármegye esetében a 17. század első feléből fennmaradt jegyzőkönyvek ezt

nincs a törvényhatóságtól elkülönülő képviselője, viszont ő, a város rendelkezik a széken belül a *tényleges politikai súllyal*. A szász törvényhatóságok képviselői *formailag* nem városi képviselők, *gyakorlatilag* azonban igen. Ettől viszont még nem részei a városi *rendnek* – az pedig nélkülük aránytalanul gyengébb, mint valójában volna.” Trócsányi 1976: 31.

⁴ Oborni 2018.

⁵ Trócsányi 1976; EOE; Gál 1837: I. 183–202; Kutschera 1985.

⁶ Emellett minden bizonnyal az 1690 utáni időszakra is értékes forrásbázisul szolgálhatnak a kéziratárakban és a családi levéltárakban őrzött erdélyi diaetalia-anyagok. Vö. Oborni 2018, 7–8.

⁷ A szászorság országgyűlési szereplésére a 17–18. század fordulóján: Szirtes 2015: 214–234. (VIII. fejezet.), a Szász Universitas működésére ugyanekkor: Uo. 62–82.

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711

lehetővé teszik.⁸ Brassó esetében azonban ilyen vonatkozású bejegyzéseket csak 1709-től találunk a város protokollumaiban. A korábbi időszakra elsősorban két jellegzetes forrástípusra, a városgazda számadásokra, valamint a követek – szerencsés módon fennmaradt – magánfeljegyzéseire tudunk támaszkodni. Ezek alapján egyfelől megismerhetők a részvétellel kapcsolatos általános adatok, másfelől bepillantást nyerhetünk a követek hivatali-politikai tevékenységébe.

Részvételi szokások

Az erdélyi szász városi számadáskönyvek sokoldalú hasznosíthatóságáról számos, a 19. századtól napjainkig napvilágot látott forráskiadás és feldolgozás tanúskodik. E rendkívül adatgazdag forrástípus a gazdaságtörténeti elemzések mellett egyaránt alkalmas politika-, intézmény- és udvartörténeti kutatások elvégzésére.⁹ Mindemellett Brassó esetében a követek országgyűlési részvétele is nyomon követhető belőlük.

A vizsgált korszakban keletkezett, terjedelmes brassói városgazda számadások,¹⁰ a város és a körzet legkülönbözőbb költségeinek feltüntetése mellett az országgyűlési részvétel legfontosabb adatait is tartalmazzák: az országgyűlésre menesztett követek nevét (vagy tisztségét), indulásuk és érkezésük időpontját, a távollét időtartamát, valamint ezzel összefüggésben a felmerülő költségeket. A mellékelt táblázatban az 1690–1711 közötti brassói követek országgyűlési részvétele követhető nyomon. Az adatgyűjtést az is indokolja, hogy Friedrich Stennernek a brassói tisztségviselőkre vonatkozó, a kezdetektől a 20. század elejéig terjedő életrajzi adattára az országgyűlési részvételt csupán 1690-ig tünteti fel.¹¹

A korszakban lezajlott mintegy harmincöt országgyűlésen a Barcaság általában 2–4 fővel képviselte magát.¹² Gyakran előfordult, hogy a követek a gyűlés elhúzódása esetén váltották egymást. Az 1696 szeptemberében kezdődő Gyulafehérvári országgyűlésről például a három követ október közepén hazatért, és közülük – tizenkét nap szünet után – csak Simon Scheipner tért vissza egy újabb követtársával. Ezalatt minden bizonnyal lehetősége volt az információk továbbítására a város felé, további előkészületekre és saját ügyeinek intézésére is. Hasonló helyzet állt elő a há-

⁸ Dáné 2012.

⁹ Alapos historiográfiai áttekintést ad erről: Derzsi 2018a: 405–407.

¹⁰ SJAN Braşov, VR V/32, V/33, V/34, V/36. Összterjedelmük 4650 oldal. – A városgazda számadások felépítéséről és forrásértékéről lásd Cziráki 2011: 9–11.

¹¹ Vö. Stenner 1916: passim.

¹² A korszakban mindvégig Habsburg-uralom alatt álló Brassó sem a Thököly Imre, sem a II. Rákóczi Ferenc által összehívott országgyűlésekre nem küldött követeket.

rom hónapig húzódó, 1702. januárban kezdődő országgyűlésen, amelyen különféle érkezési és távozási időpontokkal összesen öt követ vett részt. Georg Czak 85 napig, Simon Scheipner 44, Andreas Rheter és Martin Seewaldt 21 napig maradtak távol. A leghosszabb szolgálati időt, 111 napot Georg Draudtnak számolta fel a városgazda, ő azonban feltehetően Szebenből, a Szász Universitas 1701. decemberi gyűléséről ment tovább az országgyűlésre.

Az országgyűlésen való részvételt olykor előzetes érdekegyeztetés készítette elő. 1692. szeptember 11-én például Simon Draudt, Andreas Rether, Georg Schnell és a jegyző Szebenbe indultak tanácskozássra (consultation), majd közülük egyedül Draudt tért haza 17 napi távollét után, míg a többiek valamikor továbbmentek a tordai országgyűlésre, ahonnan október 11-én érkeztek haza.¹³

A követek olykor több hivatali teendőt kötöttek össze, így például Andreas Rether az 1698 májusában kezdődő szebeni számadás után indult tovább a gyulafehérvári országgyűlésre,¹⁴ Georg Schnell ugyanebben az évben az októberi országgyűlést kapcsolta össze az azt követő szebeni számadással (connumeration).¹⁵ Előfordult, hogy a követek – talán a meghívó késése miatt¹⁶ – néhány nappal vagy akár egy héttel késve indultak a diéta helyszínére,¹⁷ illetve, hogy a gyűlés után – ismeretlen okból – még egy hétig nem tértek haza.¹⁸

A város és a követek közötti levelezés az ülésszak idején általánosnak mondható, bár a számadáskönyvek alapján csupán a levélhordó nevére és esetenként a levél szerzőjére, illetve címzettjére derül fény.¹⁹ A feladók általában a városbíró vagy a tanács, a címzettek legjobb esetben is név nélkül, csupán mint követek szerepelnek.²⁰ A bejegyzések alapján valószínűsíthető, hogy a város nem csak a követekkel, hanem a szebeni magisztrátussal is levelezett az országgyűlés idején, amennyiben erre szükség volt.²¹ A

¹³ VR V/33. 491, 492, 497, 502.

¹⁴ VR V/34. 90. (1698. máj. 21.), 94. (1698. jún. 7.)

¹⁵ VR V/34. 216. (1698. dec. 21.)

¹⁶ H. Németh 2004: 183.

¹⁷ 1699. szept. 16. (8 napos késés), 1700. jan. 11. (2 napos késés). Lásd táblázat.

¹⁸ 1697. ápr. 20. (7 nap), 1698. ápr. 25. (7 nap). Lásd táblázat.

¹⁹ A város és a követek közötti levelezésre vonatkozó számos adat közül néhány: 1691. jan. 14. Fogarasra (VR V/33. 54.), 1693. szept. 24. Tordára (VR V/33. 683.); 1695. ápr. 3. Kolozsvárról (VR V/33. 997.).

²⁰ „Reiset Nagj András mit unserer w[eisen] h[erren] brieffe biß Weißenburg” 1696. szept. 28. (VR V/33. 1332.); „Reiset Fintschell János mit h[err] richters schreiben bey unsere delegierte w[eise] h[erren] in landtage nacher Weißenb[urg]”. 1696. nov. 23. (VR V/33. 1348.)

²¹ Hasonló együttműködés valósult meg a felső-magyarországi városszövetségben belül is. H. Németh 2004: ???

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711

levélhordó 1696 januárjában például a Brassó–Marosvásárhely–Szeben háromszöget járta be.²²

A korszak országgyűlésein részt vevő barcasági küldöttek szám- és rangbeli összetétele változatos képet mutat. Általában városi szenátorok voltak (2–3 fő), akik mellé gyakran társult egy jegyző (notarius) vagy titkár (secretarius), esetenként magyar írnok. A városbíró jelenléte az országgyűléseken – érthető módon – viszonylag ritka, a korszakban öt alkalommal fordult elő. A küldöttek között kisebb számban előfordult néhány olyan személy is (Georg Blasius, Debretzeni János, Thomas Frantzen), akik nem voltak szenátorok.²³

A vizsgált korszak országgyűlésein leggyakrabban előforduló barcasági küldöttek egyike Andreas Rether (1648–1707), aki kezdetben szenátorként, majd – néhány év városgazdai működés (1694–1696) után – *Althann* minőségben képviselte városát és körzetét, a későbbiekben pedig a városbírói rangig vitte (1701–1707).²⁴ Georg Czak (Czakó) először titkárként, majd jegyzőként kísérte a követeket. Jelenlétét az országgyűléseken csak az Erdélyi Udvari Kancellária tanácsosaként Bécsben töltött évek szakították meg (1695–1698). Pályája később a városgazdai hivatalig emelkedett, amelyet 1710–1725 között több periódusban töltött be.²⁵ A korszak kiemelkedően aktív követei közé tartozott továbbá Georg Schnell († 1729), Simon Scheipner († 1729) és Samuel Wallusch, akik több évtizedes szenátori működésük alatt különféle városi tisztségeket töltöttek be.²⁶

A követek ellátása és a távollét költségei

A városgazda számadások a részvételi szokások mellett betekintést nyújtanak abba is, hogy milyen anyagi ráfordítással járt a követek országgyűlési részvétele. Tekintetbe véve, hogy a gyűlések akár több hónapig is eltartottak, a város részéről komoly előkészületekre volt szükség. Általános volt, hogy a város a gyűlés kezdete előtt több nappal a helyszínre küldött egy szolgát bevásárolni.²⁷ Mindemellett a követeket igen

²² 1696. jan. 14., 15. (VR V/33. 1189–1190.)

²³ Stennernél nincs rájuk adat. Vö. Stenner 1916: passim.

²⁴ Pályájára bővebben: Stenner 1916: 113.

²⁵ Pályájára és kancelláriai tanácsosi működésére bővebben: Szirtes 2015: 124–128.

²⁶ Schnell 1691–1729 között, Scheipner 1694–1729 között, Wallusch 1693–1720 között volt szenátor. Pályájukra bővebben: Stenner 1916: 127, 67, 32.; Scheipner életére lásd még saját feljegyzéseit: Quellen VII.: CXL–CXLII.

²⁷ „Wird Gomkóttó Thamás gegen Fogaras auff bevorstehenden landtage etwa victualien einzu-kauffen, voran geschicket”. 1691. jan. 4. (VR V/32. 42.) Lásd továbbá: 1692. márc. 9., 1694. dec. 9., 1697. jún. 15., 1698. okt. 15., 1698. dec. 4. (VR V/33. 429, 908, 1485, VR V/34. 141, 160.) stb.

nagy mennyiségű élelemmel bocsátották útjukra. 1691 januárjában például a Brassóból induló követek számára hét kádat töltöttek meg élelemmel, 115 forint 38 dénár értékben.²⁸ Az 1692 márciusában induló négy fős küldöttség számára előkészített, feltehetően külön kocsin („taarwagen”) elhelyezett, 92 forint értékű rakományt hat ló húzta.²⁹

A gyűlés elhúzódása miatt gyakran vált szükségessé további élelemutánpótlás szállítása. Az 1691. január–februári országgyűlés idején például nyolc alkalommal kaptak kisebb adagokban újabb élelmiszerszállítmányt a Fogarasban tartózkodó követek, összesen 87 forint 75 dénár értékben.³⁰ Ez azonban nem mindig volt biztosított számukra. 1704 végén például a közel két hónapja Szebenben tartózkodó brassói követek a nagy távolság és a hadi helyzet miatt nem kaptak élelmet városukból, készpénzüik pedig fogytán volt. Ebben a helyzetben a főparancsnok segítette ki őket, aki összeíratta a városban tartózkodó követek élelmiszerigényét.³¹

Az élelmezés mellett további költséget jelentett a követek napidíja („trunckgeld”) – ami a korszakban 25 dénárt tett ki –, valamint az őket kísérő személyzet fizetése. Az 1691. február 16-án hazatérő küldöttség személyzete például hat főből állt. Közülük a legmagasabb napidíjat a „statt rattner” kapta (15 dénár), utánuk következett a szakács (10 dénár), majd a csatlós (6 dénár), míg a további személyzet csupán 4 dénár fizetést kapott.³² Az 1692. április 27-én hazatérő küldöttség személyzete tíz főből állt, bár szolgálati időtartamuk változó volt, és csupán ketten tartózkodtak mindvégig a gyűlés helyszínén.³³

²⁸ 1691. jan. 11. (VR V/33. 53–54.)

²⁹ 1692. márc. 24. (VR V/33. 434.) A szállítmány a legkülönbébb élelmiszerekből állt: kenyér, gabonafélék (liszt, gríz, rizs, rozs), hús- és halfélék (marhahús, borjúhús, karaj, szalonna, hár, ponty, harcsa), tejtermékek (sajt, vaj), zöldségek (borsó, répa, hagyma, fokhagyma, torma, kapribogyó), gyümölcs (citrom, citromlé, szőlő, füge, mandula), ízesítő- és fűszerek (cukor, méz, ecet, ánizs, izsó, bors, gyömbér, szegfűszeg, szerecsendió, szerecsendió virág, sáfrány), alkoholok (égettbor, bor, sör). Emellett többféle olaj és néhány fontosabb használati tárgy (gyertya, lenvászon) is a szállítmány részét képezte. 1692. márc. 12. (VR V/33. 430.)

³⁰ 1691. jan. 16.: 17 forint 21 dénár, jan. 22.: 8 forint 64 dénár, jan. 26.: 16 forint 36 dénár, febr. 1.: 9 forint 44 dénár, febr.3.: 11 forint 64 dénár, febr.5.: 12 forint 70 dénár, febr. 9.: 2 forint 40 dénár, febr.13.: 9 forint 36 dénár (VR V/33. 61, 71, 81, 95, 102, 107, 114, 121.)

³¹ Quellen VII.: 600.

³² 1691. febr. 16. (VR V/33. 128.) A forrás általában név szerint is feltünteti a személyzetet: „Ferentz mester koch”, „Nagj István”, „Gocz János”, „Szitas Mihály statt rattner”, „Moyßes George”, „csattlos”.

³³ „Zahle dem Ferentz mester koch von 47 tagen zu d 10”, „dem Barthos István von 47 tagen zu d 4”, „dem Nadgj István von 29 tagen zu d 4”, „dem George Moyßes von 35 tagen zu d 4”, „dem Márczi und dem Gabor iedem 37 tage zu d 4”, „dem Lux Klostermann 29 tage zu d 4”,

Az országgyűléssel kapcsolatos kiadásokat egyéb, kisebb költségek gyarapították. Olykor a követek gyulafehérvári szállásán kellett valamit megjavítani,³⁴ más alkalommal egy szolgálóval lovakat küldtek a követek számára.³⁵ Számolni kellett a benyújtott protestációk kiállításának és átírásának a költségeivel is.³⁶ A levelezés költsége a távolságtól függően változott. A levélszállítás díja Brassóból a közeli Fogarasra 60 dénár volt,³⁷ a távolabbi Marosvásárhelyre 2 forint 10 dénár,³⁸ Segesvárra és Szebenbe 2 forint 50 dénár,³⁹ Gyulafehérvárra 3 forint,⁴⁰ Tordára 4 forint,⁴¹ Kolozsvárra 5 forint,⁴² Szebenből a közeli Gyulafehérvárra 50 dénár volt.⁴³

Az országgyűléseken történő részvétel összköltsége természetesen a követek számától és az országgyűlés időtartamától függött. A fentiekben említett, 1691. január–februári fogarasi országgyűlés esetében a 37 napig távollévő négy fő számára Brassóból küldött élelmiszerek összege 203 forint 13 dénár volt. A négy követ emellett több mint 200 forintot költött a gyűlés helyszínén. Ezen felül mindegyikük megkapta a napi 25 dénár rapidíjat, ami összesen nagyjából 30 forintot tett ki. A személyzet fizetése ennél jóval alacsonyabb, összesen mintegy 14 forint volt. Hozzászámítva a négyszeri levélváltást (összesen 2 forint 40 dénár), az országgyűlési részvétel összköltsége nagyjából 450 forintot tett ki.⁴⁴

Az 1694. júliusi tordai országgyűlésen három követ vett részt. 17 napos küldetésük költsége az alábbi összegekből tevődött össze: élelemrakomány induláskor: 36 forint 19 dénár, a három hivatalnok által elköltött pénz: 84 forint 16 dénár, rapidíjuk összesen: 12 forint 75 dénár, az öt fős személyzet fizetése összesen: 6 forint 29

„dem Hannes Philp nro 20 tag zu d 4“, „dem Chrestel csattlos 47 tag und dem Hannes Schnell csattlos 10 tag iedem zu d 6“. 1692. ápr. 27. (VR V/33. 449.)

³⁴ „Reiset der Sztan auff Weißenburg das quartier und daselbst auch den ofen machen zu laßen“ 1696. okt. 20. (VR V/33. 1338.); „Über dieses hat h[err] Simon Scheipner zu Weißenburg an dem stadt hauß etwaß verbeßeren laßen“ 1698. júl. 18. (VR V/34. 105.)

³⁵ 1699. febr. 18., 1700. febr. 14. (VR V/34. 239, 407.)

³⁶ 1701. júl. 3. (VR V/34. 656.) Két protestáció lepecsételésének és átírásának költsége: 3 forint 32 dénár.

³⁷ 1691. jan. 14., jan. 16. (VR V/33. 58, 62.)

³⁸ 1696. jan. 14. (VR V/33. 1189.)

³⁹ Segesvár: 1699. jan. 26., febr. 6., febr. 18. (VR V/34. 233, 236, 239); Szeben: 1703. nov. 25., nov. 29., dec. 3. (VR V/34. 1093, 1094, 1095.)

⁴⁰ 1701. jan. 26., febr. 4., febr. 13., febr. 19. (VR V/34. 602, 605, 608, 609.)

⁴¹ 1693. szept. 24. (VR V/33. 683.)

⁴² 1691. dec. 2. (VR V/33. 342.)

⁴³ 1703. dec. 16. (VR V/34. 1098.)

⁴⁴ 1691. jan. 11., jan. 14., jan. 16., jan. 19., febr. 16. (VR V/33. 53, 58, 62, 67, 128.)

dénár, előfogat: 3 forint 40 dénár. E rövidebb országgyűlés összköltsége tehát 140 forint körül mozgott (142 forint 79 dénár).⁴⁵

Az országgyűléshez hasonló előkészületet és anyagi ráfordítást igényeltek a Szász Universitas gyűlései, amelyekre általában Szebenben került sor. Az 1694. január 10-én induló két brassói követ számára például 51 forint 81 dénár értékű élelmiszer-szállítmányt állított össze a város. A követek összesen 42 napot töltöttek a szász fővárosban. Ezalatt 98 forint 89 dénárt költöttek el. Díjazásuk („deputat”) 42 napra 21 forintot, a négy fős személyzet fizetése összesen 6 forint 28 dénárt, a lovak használata 1 forint 44 dénárt tett ki. A gyűlésen történő részvétel összköltsége 180 forint körül mozgott.⁴⁶ Azonban elképzelhető, hogy a Szász Universitas a követek díjazását utólag megtérítette.⁴⁷ Az Universitas gyűlései mellett az ugyancsak Szebenben tartott számadásokon („abrechnung”, „rattung”) történő részvétel is komoly előkészületet kívánt.⁴⁸

A követek tevékenysége naplók tükrében

A követek országgyűlési tevékenységének bemutatására leginkább a korszakból fennmaradt feljegyzéseik, naplók alkalmasak – amennyiben rendelkezésre állnak. Brassó esetében szerencsés módon több magánnapló is fennmaradt a 17. század végéről és a 18. század első feléből. Ezek egy részét Julius Gross tette közzé kivonatos formában a 20. század elején, és jellemzőjük, hogy nem csupán az országgyűlések, hanem a szász nemzeti gyűlések, valamint a szászok országgyűlésektől független rendi gyűlései alatt készült feljegyzéseket is tartalmaznak – bár a forrásközlés címéből ez nem derül ki.⁴⁹ E naplórészletek szerzői az országgyűlés és a szász nemzeti gyűlés eseményei, a város és a körzet érdekében tett lépések mellett az utazás viszonyosságairól, a különféle kulturális élményekről, a hétköznapi és az aktuális hadi eseményekről egyaránt beszámolnak. Sajnos a közzétett bejegyzések esetenként csupán néhány sorosak, használható terjedelmű beszámoló 1704/1705 és 1705/1706 fordulójáról maradt fenn.⁵⁰ Ezt egészíti ki két kéziratban maradt hivatalos feljegyzés: az

⁴⁵ 1694. júl. 11., júl. 27. (VR V/33. 854, 859)

⁴⁶ 1694. jan. 10., febr. 21. (VR V/33. 760, 782.)

⁴⁷ Ahogy arra a 16. század utolsó harmadában sor került: Derzsi 2018b, 365.

⁴⁸ Pl. 1695. febr. 5., febr. 19., 1696. máj. 4., máj. 26. (VR V/33. 969, 974, 1269, 1280.)

⁴⁹ Aus den Landtagsdiarien Simon Scheipners und anderer 1692 bis 1717. Quellen VII. 589–614.

⁵⁰ Az 1703. évi napló elsősorban Johann Sachs von Harteneck szász ispán híres perének eseményeit ismerteti a brassói követ szemszögéből.

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711

1705 decemberében kezdődő segesvári országgyűlés alatt készült szebeni diárium,⁵¹ valamint egy 1709-ben a brassói magisztrátus számára papírra vetett napló, amely a Martin Seewald jegyző által vezetett, *Diarium Civitatis Coronensis...* című városi jegyzőkönyvbe másolva maradt fenn.⁵²

Mielőtt e néhány terjedelmesebb forrás alapján bepillantást nyernénk a brassói követek tevékenységébe, előre kell bocsátani, hogy azok közül csupán a két 1705/1706. évi készült az országgyűlés idején, míg az 1704/1705., valamint az 1709. évi az I. Lipót hűségén maradt erdélyi rendek gyűléséről számol be.⁵³ Véleményem szerint azonban az érdekérvényesítés módszerein nem változtatott a gyűlések jellege, így e részgyűlések alatti beszámolók is felhasználhatók a követek ilyen irányú tevékenységének nyomon követésére.

Az erdélyi főnemesség jelentős része számára több éves tisztes fogsággal fémjelzett időszak kezdődött 1703 októberében, amikor a velük szemben bizalmatlan Jean Louis Rabutin⁵⁴ főparancsnok Szebenbe rendelte őket. A Wesselényi István naplójából jól ismert, 1708-ig elhúzódó időszakban a város az erdélyi Habsburg-kormányzat katonai, gazdasági, közigazgatási és információs központjává vált.⁵⁵ 1703 novemberé és 1704 szeptemberé között több szakaszban került sor a Habsburg-hű rendek szebeni gyűlésére (lásd táblázat), miközben Brassónak 1704 elejétől 1705 júliusáig a Rákóczi-párti felkelők ostromát kellett kiállnia.⁵⁶ Feltehetően ez az összetett politikai és hadi helyzet kívánta meg a brassói követek folyamatos szebeni tartózkodását, amely a számadáskönyvek adatai alapján közel másfél évig (1703. november - 1705. március) tartott. Ha nem is azonos időtartamban, de általában két fő képviselte a várost és a Barcaságot a szász fővárosban (lásd táblázat).⁵⁷

A szebeni tartózkodás jelentőségét példázza az 1704 novemberétől ott működő követek naplója. Simon Scheipner szenátor és Georg Blasius több mint egy hónappal az 1704. december 9-én kezdődő részgyűlés előtt, október 29-én indult útnak Brassóból, és a hadi helyzet miatt Havasalföldén keresztül, tíz napos utazás után érkezett

⁵¹ *Diarium actorum comitialium Schaesburg*, 1705. dec. 19. – 1706. márc. 3. SJAN Sibiu, Mag. Acte admin. 1706/1. fol. 1–12.

⁵² SJAN Brasov, Primaria Brasov, IV.C.2. 41–61.

⁵³ Az alábbiakban ezeket részgyűléseknek nevezem.

⁵⁴ Jean Louis Rabutin de Bussy gróf (1642–1717), 1696–1708 között Erdély császári katonai főparancsnoka.

⁵⁵ Magyarai 1983: 32, 44–45.

⁵⁶ Brassó és a Barcaság hadi helyzetére a Rákóczi-szabadságharc alatt: Herrmann 1883: 66–69, 89–109; Ziegler 1868: 202–204; R. Várkonyi 1984: 222–223.

⁵⁷ A számadáskönyvek a korábbi országgyűlésektől eltérően ebben az időszakban nem említik meg a követek Szebenbe utazásának indokát.

meg Szebenbe. Első állomásukig hatvan muskétás kísérte őket az ellenséges támadás veszélye miatt. Útközben látogatást tettek Tergovistyében a havasalföldi vajdánál,⁵⁸ és megtekintették az argyasudvarhelyi kolostort is.⁵⁹

Szebenben első útjuk a főparancsnokhoz vezetett, akinek leveleket (feltehetően megbízóleveleiket) nyújtottak át, majd egy hét múlva audiencián vehettek részt nála. Ennek során ismertették a város nehéz helyzetét. Rabutin méltatta Brassót az uralkodónak tett hű szolgálataiért, ígéretet tett a város megsegítésére,⁶⁰ és tájékoztatta őket arról, hogy két különítményt küldött a Barcaságba a felkelő székelyek elűzésére. A követek a Barcaságért is közbenjártak nála, felhívva a figyelmet arra, hogy a körzet egy része kényszerből pártolt el. Néhány nap múlva a gubernátort is felkeresték városuk ügyében, elsősorban az ottani császári helyőrség ellátásának nehézségei kapcsán, majd magyar nyelvű beadványt nyújtottak be e tárgyban. Másnap a főparancsnok főhadsegédjének, Carl Ludwig Actonnak⁶¹ panaszkodtak, javasolva, hogy más körzetek könnyítsenek szükséghelyzetükön. Néhány nap múlva kiderült, hogy nem jártak sikerrel, mivel a főparancsnok a Barcaságot egyelőre az adóképes területek közé sorolta. A követek november végén levelet küldtek a városbírónak és a városgazdának, amelyre egy hónap múlva érkezett a válasz: a városbíró Rabutinhez intézett panasza, amelyben felhossa a pénzhiányt, a polgárság szorult helyzetét, az őket terhelő előlegeket. A főparancsnok a város hűségének méltatása mellett végül engedményt tett, és csupán a brassói helyőrség ellátását kérte. Retorikai fordulatokban gazdag válasza tükrözi törekvését a jó kapcsolat fenntartására a stratégiai szempontból kiemelkedő jelentőségű várossal: „*ich will lieber meinen letzten Kreuzer hergeben, ja ich will lieber vor Hunger sterben, als die Cronstädter molestieren*”.⁶² A város hűségen tartása másnap újabb gesztussal folytatódott, amikor a főparancsnok ebédre hívta az egyik követet, melynek során a magisztrátus egészségére ittak. 1705. január elsején a brassóiak újévi jókívánságokkal keresték fel Rabutint.⁶³

A brassói követek már egy hónapja Szebenben tartózkodtak, amikor megkezdődött a részgyűlés. Az 1704. december 9–20. között a szebeni ügynevezett „Landhaus”-ban három alkalommal összeülő gyűlésen elsősorban hadellátással kapcsolatos kérdéseket tárgyaltak a kis számban megjelent követek és regalisták. A gyűlés

⁵⁸ Constantin Brâncoveanu (uralk. 1688–1714).

⁵⁹ Quellen VII.: 596.

⁶⁰ „alles, was nur tuenlich, tuen wolle, er wolle ihr Bruder, Freund und Diener sein” Quellen VII. 597.

⁶¹ Carl Ludwig Acton von Dreyenfeldt báró (†1722).

⁶² Quellen VII.: 601.

⁶³ Quellen VII.: 596–601.

után egy hónappal, 1705. január 19-től a Szász Universitas gyűlésén vettek részt a városházán. A hosszadalmas, több mint három hónapig húzódó szebeni tartózkodást közel egy hónapos hazaút zárta (lásd táblázat).⁶⁴ A követek összességében igen nehéz feladatot láttak el: városuktól összesen négy és fél hónapig voltak távol, háborús helyzetben keltek útra, szebeni tartózkodásuk idején élelemhiányban szenvedtek, és a karácsonyt sem tölthették otthon.⁶⁵

A császári sereg 1705. november 11-én bekövetkezett zsigói győzelme újabb fordulatot jelentett az erdélyi hatalmi viszonyok tekintetében, amely a Habsburg-hű erdélyi rendek 1705. december 30-án kezdődő segesvári országgyűlésében is megnyilvánult. Az országgyűlésről és a Szász Universitas azzal egy időben tartott gyűléséről egy szebeni és egy brassói követ naplója alapján lehet rekonstruálni az eseményeket,⁶⁶ amelyet a számadáskönyvek adatai egészítenek ki. Az alábbiakban a brassói követek tevékenységét mutatom be.

1706. január elején az erdélyi főparancsnoki kinevezést ismét elnyerő Rabutin köszöntésére a szászok – a három fős erdélyi küldöttséget megelőzve – külön delegációt küldtek, amely tisztelő ajándékként az eredetileg Rákóczinak készített hét ezüstszerleget vitte. Ez az eljárás azonban konfliktust idézett elő a szászságon belül: a Hét Széken kívül eső Brassó, Medgyes és Beszterce követi elégedetlenségüket fejezték ki, amiért nem képviselhették körzetüket a szász küldöttségben. A brassóiak végül önálló útra tértek. Feltehetően értesítették a városvezetést a helyzetről, ugyanis néhány nappal később Andreas Rether városbíró, Georg Czako és Petrus Sigerus Brassóból Szebenbe indult,⁶⁷ hogy a Segesvárról ugyancsak útra kelő Martin Sewaldt brassói titkárral együtt személyesen tárgyaljanak a főparancsnokkal. Rabutin és tisztjei később, 1706. február 9-én az országgyűlés helyszínén is megjelentek. Bevonulásukkor a Gubernium és a rendek ünnepélyes kísérete fogadta őket. A főparancsnok segesvári jelenlétét a brassói követek ismét igyekeztek kihasználni. A Barcaságra kirótt beszolgáltatások enyhítése érdekében – miután a szebeni főtisztelnél és Actonnál sem jártak sikerrel – végül hozzá fordultak, aki kérésüket illetően ambivalens választ adott. Dicsérte a brassói magisztrátus hűségét, ígérve, hogy tőle

⁶⁴ Quellen VII.: 599–604.

⁶⁵ A naplóról, aki távolléte alatt fiát is elveszítette, hazatértekor fohással zárta sorait: „Die 11. Martii in deme Namen Gottes des allgewaltigen von der aufgebrochen und durch die Aue mit der Hülfe des Höchsten der Gefahr entgangen und ohne Schaden und Unglück die beschwerliche und auch zugleich gefährliche Reise habe können bei Seite setzen. Der Name des Herrn sei gelobet und geprieset dafür!” Quellen VII.: 605.

⁶⁶ Diarium actorum comitialium Schaesburg; Quellen VII. 605–608. Az országgyűlés és a Szász Universitas gyűlésének ismertetését e források alapján lásd Szirtes 2015: 209–212, 227–230.

⁶⁷ VR V/36. 140, 153. (1706. jan. 14., febr. 5.)

telhetően mindent megtesz a város érdekében, ugyanakkor emlékeztükbe idézte a Barcaság elpártolását, ami szigorú megtorlást érdemelt volna. Az adókönyvitést végül a szebeni főtisztok és Conrad szász guberniumi tanácsos közreműködésével a szászországon belüli adóterhek átcsoportosításával sikerült megoldani. Az országgyűlés és a szász nemzeti gyűlés üléseinek látogatása mellett a brassói követek teljesítették a rendek által rájuk rótt feladatot is: részt vettek az országsszerte elrendelt hűségessük behajtásában.⁶⁸

Az 1709. évi szebeni *conkursus*ról⁶⁹ és az azzal egy időben ülésező szász nemzeti gyűlésről, valamint a brassói követek tevékenységéről alapos képet kaphatunk a városvezetés számára készített hivatalos diáriumból.⁷⁰ Az instrukcióval ellátott három brassói követ, Georg Schnell, Samuel Wallusch és Michael Fronius titkár április 15-én indult útnak,⁷¹ és három nap múlva érkezett Szebenbe. Először a főparancsnokhoz⁷² akartak menni, azonban nem jutottak be hozzá, így a szebeni királybíró és a polgármestert keresték fel. A királybíró tájékoztatta őket néhány aktuális ügyről, majd részt vettek a részgyűlés első ülésén. Ennek során a rendek elnöke, Haller István felszólította a három nemzetet, hogy külön gyűléseket tartsanak, majd panaszaikat nyújtsák be a Guberniumnak, azonban időnyerés végett csak fontosabb és gyorsan kidolgozható témákat hozzanak fel. A délutáni szász nemzeti gyűlésen a szebeni polgármester ismertette a gyűlés okát, tudniillik a tizenhat fős Deputáció jelölését elrendelő uralkodói leiratot.⁷³ A gyűlésen felmerült, hogy mivel a leirat és a főparancsnok is gyors ügyintézésre szólított fel, ezért nem érdemes panaszaikat e részgyűlésen orvosolni, hanem felsőbb hatóságokhoz kell fordulni. Végül a követek arra a döntésre jutottak, hogy a szász nemzet kívárja, hogyan reagálnak az eseményekre a székelyek és a vármegyék.

A következő napon, április 19-én a szebeni polgármester felszólítására Schnell, egy másik brassói követ és a kőhalmiak küldötte felkereste a főparancsnokot. A látogatás célja lényegében arra irányult, hogy előzetesen engedélyt kérjenek arra, hogy a szászok is előterjeszthessék panaszaikat a gyűlésen, mivel azok jelentősebbek, mint a másik két nemzeté. A betegsége miatt őket ágyban fekvő fogadó Georg Friedrich von Kriechbaum elhárította kérésüket, arra hivatkozva, hogy ez a gyűlés nem mi-

⁶⁸ Diarium actorum comitialium Schaesburg; Quellen VII. 605–608.

⁶⁹ Trócsányi 1988: 307.

⁷⁰ SJAN Brasov, Primaria Brasov, IV.C.2. 41–61.

⁷¹ SJAN Brasov, Primaria Brasov, IV.C.2. 37–38.

⁷² Georg Friedrich von Kriechbaum báró († 1710), 1708–1710 között Erdély katonai főparancsnoka.

⁷³ I. József 1709. január 7-i dekrétumának másolata: Uo. 55–58. A *conkursus* összehívásának előzményeiről és a Deputáció jelöléséről bővebben: Trócsányi 1988: 306–308.

nőszül országgyűlésnek, és csupán a Deputáció jelölésére irányul. Azonban a brassói követek nem elégedtek meg ennyivel, ezért a közös látogatást követően külön is visszatértek hozzá. Ekkor átadták a brassói városbíró és magisztrátus üdvözlétét, valamint a főparancsnok eddigi segítségét megköszönve egy hordó vermutot, Marcus Fronius lelkész esküvői meghívója kíséretében. Másnap a követek egy városi szolgálival megüzenték a brassói magisztrátusnak a fejleményeket és a friss híreket. A követek később írásbeli beadvánnyal fordultak Kriechbaumhoz, amelyben többek között a várost és a Barcaság falvait terhelő különféle terhekre (éllemezés, porció, várépítés, várórség, beszállásolás) és a polgárságot sértő katonai joghatóságra panaszkodtak. Kriechbaumot április 26-án ismét felkeresték, azonban az lényegében elutasította kéréseiket, és az illetékes hatóságokhoz vagy személyekhez irányította őket tovább („*Ich kan euch aber nicht helfen, ich bin nicht ewere erste instance*”).

Az 1709. áprilisi szebeni részgyűlés összesen nyolc ülésén és a szász nemzeti gyűlés ezek előtt, után vagy köztes napokon tartott öt ülésén a vezérfonalat a Deputáció jelölésével kapcsolatos megbeszélések és teendők adták. A napló szerzője azokról a magánbeszélgetésekről is beszámolt, amelyek a Deputáción belüli felekezeti arányok kérdését taglalták, ezzel bepillantást nyújtva a négy bevett vallás közötti erőviszonyokba és feszültségbe.

Az ülésekkel párhuzamosan a brassói követek igyekeztek eleget tenni instrukciójuknak, és különféle barcasági és brassói vonatkozású ügyeket magánúton elintézni. Felkeresték Zollenstein hadbízost a város által a Neiperg ezrednek 1703-ban megelőlegezett 3100 rajnai forint elszámolása végett. Április végén a szebeni királybíró és a polgármestert keresték fel, hogy megpróbálják visszaszerezni öt szekerüket. A következő nap Conrad szász guberniumi tanácsosnál jártak egy barcasági ügyben.

A brassói követek szebeni tartózkodása a szász nemzeti gyűlés 1709. április 29-i ülésével zárult, amelyen a legfontosabb közös panaszok és egyéb ügyek megvitatása mellett 400 dukátot osztottak fel az egyes székek és vidékek között a generális *discretio*jára, azaz az ilyenkor kötelező ajándékokra és a szász nemzet egyéb közös költségeire.

A brassói követek eljárása lényegében nem változott akkor sem, amikor 1711 januárjában Medgyesre utaztak, hogy részt vegyenek a szász rendi gyűlésen (congregation), valamint a Deputáció ugyanott tartott ülésszakán. Mivel 1712-ig nem került sor hagyományos értelemben vett országgyűlésre, ez a főparancsnok felügyelete alatt álló ideiglenes hatóság⁷⁴ döntött a legsürgetőbb kormányzati kérdésekben. A három követ útja a főparancsnoknál lerótt szokásos tiszteletkör után⁷⁵ – kettévált: míg Georg Draudt

⁷⁴ Trócsányi 1988: 310.

⁷⁵ „offeriren ihro hochgräffliche excellenz den hirschen 2 gembse und 2 väßel meth, welcher

városbíró a Deputáció ülésein vett részt, ahol a téli adó kivetésével és felosztásával, valamint a szervízzről döntöttek, addig Simon Scheipner és Martin Seewald követek Ignaz Haan császári főelembiztost keresték fel, hogy panaszt tegyenek a brassói harmincados ellen. Közben a szász rendi gyűlésen a náción belüli adófelosztásról, valamint a salétrom szállításával kapcsolatos szerződésről tanácskoztak. A brassói követek megyesi tartózkodásukat igyekeztek egyházpolitikai szempontból is kihasználni. Mivel az evangélikus zsinat ugyanekkor ülésezett a közeli Berethalmon, Samuel Baußner dékán közbenjárását kérték, hogy a püspökválasztás számukra kedvező fordulatot vegyen.⁷⁶

Kitekintés

Az ismertetett források alapján úgy tűnik, hogy a vizsgált korszakban a brassói követek ország- és részgyűléseken történő részvételének legfontosabb hozadéka az volt, hogy a helyszínen tartózkodó befolyásos személyek, különösen a *de facto* politikai hatalommal bíró főparancsnok felkeresése útján kísérletet tettek a város és a Barcaság ügyeinek közvetlen előmozdítására. Ez az eljárás nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a szászság a korszak országgyűlésein általában háttérbe szorult a két másik renddel szemben.⁷⁷ Másrészt, a Szász Universitast a felsőbb hatóságok felé képviselő szebeni főtisztek a szász rendi érdekek mellett gyakran saját városuknak igyekeztek kedvezni.⁷⁸ E többszörös – a másik két rend és Szeben általi – elnyomást a brassóiak olykor önálló útra térve próbálták meg ellensúlyozni. Fellépésük sikere, a befolyásos személy segítőkészsége azonban e háborús években az aktuális hadi helyzettel is összefüggésben állt. A brassóiak és a Szász Universitas eljárása illeszkedett a kora újkor érdekérvényesítési módszereihez. Ezt tanúsítja a felső-magyarországi városszövetség példája is. A városok közös rendi fellépése hasonló elemekből épült fel: az országgyűlésen történő részvételt városszövetségi gyűlések készítették elő, a diétával párhuzamosan pedig a befolyásos személyekkel történő egyeztetésre is sor került. Közben meghatározó jelentőségű volt a tőlük megszerzett információk továbbítása az otthon maradtak felé.⁷⁹

sich erklärete: es seye unnöthig sich so viel mühe zu machen, er seye ein diener, und suche in allen billigen sachen angenehmes zu erweisen, doch laße er die affection sich nicht abkauffen. Zeigte sich sonst sehr gnädig. Wir erwiederten es habe das kleine geschencke keine andere absicht alß nur unsere devotion gegen seine excellenz zu contestiren.” SJAN Brasov, Primaria Brasov, IV.C.2. 275.

⁷⁶ SJAN Brasov, Primaria Brasov, IV.C.2. 274–303.

⁷⁷ Szirtes 2015: 214–234.

⁷⁸ Szirtes 2015: passim.

⁷⁹ H. Németh 2004: 181–192.

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711

Az erdélyi szászság országgyűlési szereplése a 18. század későbbi évtizedeire kibővítve, további kézíratos követi naplók feltárásával tovább vizsgálható. Ez az erdélyi rendi és felekezeti érdekek mellett a szászságon belüli erőviszonyok, az egyes körzetek élén álló városok politikai súlyának feltérképezését is elősegítheti, és remélhetően mélyebb összefüggések feltárására is alapot ad majd.

Brassói követek országgyűlési részvétele 1690–1711⁸⁰

Országgyűlés időpontja	Országgyűlés helyszíne	Követ neve (és tisztsége) ⁸¹	Indulás időpontja	Érkezés időpontja	Távollét időtartama ⁸²	Hivatkozás
1690. ápr. 4. – máj. 5.	Fogaras	Johannes Cziegler Joannes Manckesch Andreas Rether [Georg Draudt] jegyző	1690. ápr. 4.	1690. máj. 5.	33 nap	V/32. 508, 525.
1691. jan. 10. – febr. 15.	Fogaras	Michael Filstich [városbíró] Andreas Tartler Andreas Rether Georg Czak titkár	1691. jan. 11.	1691. febr. 16.	37 nap	V/33. 53, 128.
1691. aug. 1–21.	Torda	Thomas Klusch Merten Neustätter	1691. aug. 7.	1691. aug. 29.	23 nap	V/33. 291, 299.
1691. dec. 1–28.	Kolozsvár	Georg Jeckel Jacob Fischer	1691. nov. 28.	1691. dec. 6.	9 nap	V/33. 341, 344.
1692. márc. 15. – ápr. 25.	Szeben	Simon Draudt [városbíró] Andreas Rether Bartholomeus Seuler [Martin Seewald] titkár	1692. márc. 12.	1692. ápr. 27.	47 nap	V/33. 430, 449.
1692. szept. 25. – okt. 6.	Torda	Andreas Rether Georg Schnell [Georg Czak] jegyző	1692. szept. 11.	1692. okt. 11.	31 nap ⁸³	V/33. 492, 502.

⁸⁰ Az országgyűlések időpontjára és helyszínére vonatkozó adatok nagy részét 1699-ig Szilágyi Sándortól, 1700-tól Rolf Kutscherától vettem át. EOE XX–XXI., Kutschera 1985: 63–64. A követek országgyűlési részvételére vonatkozó adatokat túlnyomórészt a brassói városgazda számadások (SJAN Braşov, Primaria Braşov, Socoteli alodiale Braşov, Inv. I. 13, Registre) tartalmazzák. A táblázatban csupán a kötetek jelzetére és oldalszámára hivatkoztam. Az egyéb, kiadott vagy kézíratos forrásokból nyert adatok forrását lábjegyzetben jelöltem.

⁸¹ A számadáskönyv általában a követek nevét, a jegyzőket, titkárokat vagy írnokokat esetében gyakran csak tisztségét tartalmazza. A más forrásból nyert adatokat szögletes zárójelbe tettem. A több változatban előforduló családneveket egységesítettem, a latinos végződéseket töröltem. Mivel a követek nagy része városi szenátor volt, ezért a tisztséget csupán a legmagasabb hivatalok (városbíró, városgazda) esetében tüntettem fel. Vö. Stenner 1916.

⁸² A városgazda bejegyzése szerint.

⁸³ Az országgyűlés előtti szebeni tanácskozást is beleszámítva.

1692. dec. 21–24.	Marosvásárhely	Andreas Rether Georg Schnell	1692. dec. 7.	1692. dec. 28.	22 nap	V/33. 530, 577.
1693. szept. 16. – okt. 4.	Torda	Andreas Tartler Andreas Rether Georg Schnell [Georg Czak] jegyző	1693. szept. 13.	1693. okt. 12.	30 nap	V/33. 680, 688.
1693. dec. 19. – 1694. jan. 6.	Marosvásárhely	Andreas Rether Georg Schnell Johann Mergler	1693. dec. 16.	1694. jan. 11.	27 nap	V/33. 753, 761.
1694. febr. 25. – ápr. 6.	Kolozsvár	Martin Neustätter Bartholomaeus Seuler Samuel Wallusch	1694. febr. 26.	1694. ápr. 11.	44 nap	V/33. 784, 806.
1694. júl. 16–21.	Torda	Andreas Tartlauer Bartholomaeus Seuler [Georg Czak] jegyző	1694. júl. 11.	1694. júl. 27.	17 nap	V/33. 854, 859.
1694. dec. 12–23.	Marosvásárhely	Bartholomaeus Seuler Georg Draudt Georg Czak jegyző	1694. dec. 8.	1694. dec. 28.	20 nap	V/33. 907, 949.
1695. febr. 26. – márc. 28.	Kolozsvár	Andreas Tartler Georg Schnell Georg Draudt	1695. febr. 23.	1695. ápr. 5.	42 nap	V/33. 976, 998-999.
1695. máj.	Gyulafehérvár (Torda?) ⁸⁴	Georg Schnell Samuel Wallusch	1695. máj. 21.	1695. máj. 30.	10 nap	V/33. 1018, 1021.
1695. dec. 12. – 1696. jan. 19.	Marosvásárhely	Georg Schnell Samuel Wallusch Debretzeni [János] magyar írnok	1695. dec. 9.	1696. jan. 22.	45 nap	V/33. 1103, 1194.
1696. ápr. 26. – máj. 12. (részgyűlés)	Kolozsvár	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	
1696. jún. ⁸⁵	Torda	Georg Schnell Samuel Wallusch Debretzeni János	1696. máj. 29.	1696. jún. 23.	25 nap	V/33. 1281, 1292.
1696. szept. 10. – nov. 28.	Gyulafehérvár	Georg Schnell Simon Scheipner Debretzeni János [magyar írnok]	1696. szept. 17.	1696. okt. 13.	28 nap	V/33. 1327, 1337.
		Samuel Wallusch Simon Scheipner	1696. okt. 25.	1696. dec. 3.	40 nap	V/33. 1339, 1351.
1697. márc. 9. – ápr. 13.	Kolozsvár	Georg Schnell Samuel Wallusch	1697. márc. 6.	1697. ápr. 20.	45 nap	V/33. 1452, 1467.

⁸⁴ Az országgyűlés a számadáskönyv bejegyzése szerint nem Gyulafehérváron, hanem Tordán volt. Törvénycikkei nem ismertek. EOE: XXI. 30

⁸⁵ A szakirodalomban nem ismert országgyűlés, Szilágyi egy 1696. ápr. 26. – máj. 12. közötti kolozsvári partialis országgyűlésről tud. EOE: XI. 33–36.

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711

1697. jún. 22. – júl. 10.	Torda	Samuel Wallusch Simon Scheipner	1697. jún. 19.	1697. júl. 15.	26 nap	V/33. 1486.
1697. nov. 20. – dec. 7.	Gyulafehérvár	Georg Schnell Georg Draudt Stephan Filstich	1697. nov. 19.	1697. dec. 10.	26 nap	V/33. 1536, 1543.
1698. ápr. 8–18.	Gyulafehérvár	Johan Manckesch [városbíró] Georg Draudt Andreas Rether [Martin Seewald] titkár	1698. ápr. 4.	1698. ápr. 25. ⁸⁶	21 nap	V/34. 74, 81.
1698. jún. 7. – júl. 14.	Gyulafehérvár	Simon Scheipner	1698. jún. 7. ⁸⁷	1698. júl. 18.	42 nap	V/34. 94, 105.
		Andreas Rether	1698. jún. 7.	1698. júl. 18.	59 nap ⁸⁸	V/34. 90, 94, 105.
1698. okt. 20. – dec. 12.	Gyulafehérvár	Andreas Rether Stephan Filstich	1698. okt. 18.	1698. dec. 19.	62 nap	V/34. 142, 160.
		Georg Czak [jegyző]	1698. okt. 18.	n. a.	47 nap	V/34. 142, 160.
		Georg Schnell	1698. okt. 18.	1698. dec. 21.	64 nap ⁸⁹	V/34. 142, 216.
1699. jan. 20. – febr. 20.	Segesvár	Georg Schnell Simon Scheipner Georg Czak [jegyző]	1699. jan. 19.	1699. febr. 23.	35 nap	V/34. 230, 241.
1699. szept. 8. – okt. 6.	Gyulafehérvár	Samuel Wallusch Paul Neidel	1699. szept. 5.	1699. okt. 10.	36 nap	V/34. 297, 306.
		Georg Czak	1699. szept. 16.	1699. okt. 10.	15 nap	V/34. 298, 306.
1700. jan. 9. – márc. 4.	Gyulafehérvár	Steph(an) Filstich	1700. jan. 11.	1700. márc. 13.	56 nap	V/34. 396, 417.
		Georg Schnell Georg Czak [jegyző]	?	1700. márc. 13.	56 nap	V/34. 417.

⁸⁶ Bár Rether és Seewald nem szerepel az április 25-i bejegyzésben, feltehetően ők is akkor tértek haza. Következő küldetésükig ugyanis nem találtam hazaérkezésükre vonatkozó adatot. V/34. 81–90.

⁸⁷ Szebenen keresztül utazott, ahol három napot várakozott, ezért csak 13-án érkezett Gyulafehérvárra. Quellen VII.: 590

⁸⁸ Az országgyűlés előtt 1698. május 21-től számadáson vett részt Szebenben.

⁸⁹ Az országgyűlés után számadáson vett részt Szebenben.

⁹⁰ A bejegyzés szerint 1700. jan. 11-én Filstich-el Samuel Vallusch és Georg Draudt indult útnak, a későbbi bejegyzések azonban arra engednek következtetni, hogy az utolsó pillanatban megváltozott a követek személye. Draudt ugyanis január 12-én Tohánba, február 11-én Barcarozsnyóra, 12-én Vledánba ment a város megbízásából, Vallusch pedig február 25-én szintén a Barcaságban teljesített szolgálatot. VR V/34. 396, 397, 406, 411.

1700. júl.–aug. ⁹¹	Gyulafehérvár	Georg Jekel [városbírő] ⁹²	1700. júl. 26.	1700. aug. 13.	19 nap	V/34. 480, 487.
		Samuel Wallusch	?	1700. aug. 13.	19 nap	V/34. 487.
1701. jan. 15. – márc. 3.	[Gyulafehérvár] ⁹⁴	Simon Scheipner Paul Neidel Georg Czak [jegyző]	1701. jan. 15.	1701. márc. 13.	57 nap	V/34. 598, 618.
1701. jún. 15. – júl. 9.	Gyulafehérvár	Georg Czak [jegyző]	1701. jún. 2.	1701. júl. 3.	41 nap	V/34. 644, 656.
		Georg Draudt	1701. jún. 16.	1701. júl. 3.	27 nap	V/34. 648, 656.
1702. jan. 7. – ápr. 9.	Gyulafehérvár	Georg Czak [jegyző]	1702. jan. 6. ⁹⁵	1702. márc. 31.	85 nap	V/34. 771, 797.
		Simon Scheipner	1702. jan. 6.	1702. febr. 19.	44 nap	V/34. 771, 786.
		Georg Draudt		1702. márc. 31.	111 nap ⁹⁶	V/34. 797.
		Andreas Rether [városbírő] Martin Seewald [titkár]	1702. márc. 23.	1702. ápr. 11.	21 nap	V/34. 795, 800.
1703. márc. 10. – ápr. 4.	Gyulafehérvár	Samuel Vallusch Georg Czak [jegyző]	1703. márc. 8.	1703. ápr. 9.	32 nap	V/34. 980, 994.
		Michael Fronius [írnok]	?	1703. ápr. 9.	32 nap	V/34. 994.
1703. nov. 15. – 1704. szept. ⁹⁸	Szeben	Georg Czak [jegyző]	1703. nov. 14.	1704. febr. 22.	100 nap	V/34. 1091, 1166.

⁹¹ A szakirodalomban nem ismert országgyűlés. Vö. Kutschera 1985: 63–64.

⁹² Az országgyűlés előtt, 1700. július 18-án Lucas Seuler, a százak tanácsa szószólója, és Martin Seewald titkár indult útnak Gyulafehérvárra, azonban a bejegyzés nem hivatkozik országgyűlésre. VR V/34. 464.

⁹³ Odautazására nincs adat, de feltehetően Jekkel ment, mivel ugyanannyi távollétet számoltak fel neki.

⁹⁴ A helyszín valószínűleg Gyulafehérvár volt. Vö. VR V/34. 602, 605, 608.

⁹⁵ Scheipnerrel együtt Szebenben keresztül utaztak Gyulafehérvárra, ahová 13-án érkeztek meg. Quellen VII.: 592.

⁹⁶ Draudt 1701. december 9-én a Szász Universitas Katalin napi gyűlésére indult Szebenbe. Innen utazott tovább Gyulafehérvárra 1702. jan. 11-én Czakkal és Scheipnerrel együtt, és e két hivatali távollétét egyben számolták el. VR V/34. 701, Quellen VII.: 592.

⁹⁷ Indulására nincs adat, de valószínűleg a többiekkel ment, mivel ugyanannyi távollétet számoltak fel neki.

⁹⁸ Juhász szerint 1703. november 15-től folyamatosan ülésezett a szebeni országgyűlés. Kutschera Gál Lászlótól átvett adatai szerint 1703. nov. 19–25. és 1704. jan. 9. –aug. 12. között megszakításokkal zajlott az országgyűlés, Wesselényi István naplójában azonban egészen 1704. szeptember 4-ig megemlékezik az ülésekről. Wesselényi: I. 190–208.

Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711

		Simon Scheipner	1703. nov. 14. v. 15. ⁹⁹	1703. dec. 20.	36 nap	V/34. 1091, 1146.
		Georg Draudt Stephan Filstich	1704. febr. 11.	1704. máj. 23.	101 nap	V/34. 1163, 1203.
		Paul Neidel	1704. máj. 6.	1704. nov. 22.	201 nap	V/34. 1197, 1267.
		Thomas Frantzen	1704. máj. 6.	1704. okt. 5.	151 nap	V/34. 1197, 1250.
1704. dec. 9–20. (részgyűlés) ¹⁰⁰		Simon Scheipner Georg Blasius	1704. okt. 28.	1705. márc. 11. v. 12. ¹⁰¹	134 nap	V/34. 1257, V/36. 82.
		Georg Czak Wolff Wenczel ¹⁰²	1705. jan. 23.	1705. máj. 21.	119 nap	V/36. 19, 87.
		Peter Rether	1705. ápr. 21.	1705. nov. 30.	222 nap	V/36. 42, 98.
		Simon Christoph	[1705. ápr. 21.]	1705. nov. 30.	222 nap(?)	V/36. 98.
1705. dec. 30. – 1706. márc. 3.	Segesvár	Bartholomaeus Seuler Simon Scheipner	1705. dec. 28.	1706. márc. 5.	67 nap	V/36. 125, 162.
		Martin Seewald [titkár]	1705. dec. 28.	?	18 nap	V/36. 125, 162.
1709. ápr. 18–27. (?) (részgyűlés) ¹⁰³	Szeben	Georg Schnell Samuel Wallusch Michael Fronius [titkár]	1709. ápr. 15. v. 16. ¹⁰⁴	1709. máj. 1.	17 nap	V/36. 610, 615.
1711. jan. (Deputáció ülés és szász rendi gyűlés) ¹⁰⁵	Medgyes	Georg Draudt Simon Scheipner Martin Seewald	1711. jan. 10.	1711. febr. 2. ¹⁰⁶	24 nap	V/36. 923, 930.

⁹⁹ A fennmaradt napló szerint november 15-én indultak. Quellen VII.: 592.

¹⁰⁰ Quellen VII.: 596–601.

¹⁰¹ 1705. február 17-én indultak vissza, de csak március közepén (a számadáskönyv szerint 11-én, a napló szerint 12-én) értek haza Brassóba. Quellen VII.: 604.

¹⁰² Quellen VII.: 603.

¹⁰³ IV.C.2. 36–37, 41–61. A számadáskönyv a követek Szebenbe utazását említi, de célját nem. VR V/36. 610.

¹⁰⁴ A városi jegyzőkönyv szerint április 15-én indultak. IV.C.2. 37.

¹⁰⁵ Quellen VII. 608–609.; IV.C.2. 274–303.

¹⁰⁶ A számadáskönyv február 7-re datálja, de 24 napos távollétet említ. VR V/36. 930.